

Moralne i niemoralne strategie walki. Konrad Wallenrod Adama Mickiewicza

Zasób składa się z 7 ilustracji, 21 ćwiczeń, w tym 2 interaktywnych.

Bibliografia:

- Źródło: Stefan Chwin, *Wstęp*, [w:] Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod. Powieść historyczna z dziejów litewskich i pruskich*, Wrocław-Kraków 1998.
- Źródło: Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod. Powieść historyczna z dziejów litewskich i pruskich*, [w:] tegoż, *Wiersze i powieści poetyckie*, Warszawa 1998.
- Źródło: George Byron, *Giaur*, tłum. Adam Mickiewicz, Kraków 1984.

Moralne i niemoralne strategie walki. Konrad Wallenrod Adama Mickiewicza

Łowy na ludzi: apostołstwo krzyżackie

Źródło: Wojciech Kossak, 1909, domena publiczna.

Konrad Wallenrod to tytułowy bohater wydanej w 1828 roku powieści poetyckiej autorstwa Adama Mickiewicza. Postać kontrowersyjna ze względu na podejmowane wybory moralne. Wymyka się dotychczasowym schematom kreacji bohaterów literackich, ale wpisuje się w popularny w okresie romantyzmu typ określany mianem bohatera bajronicznego.

Bohater bajroniczny to postać tragiczna – indywidualista, skandalista i samotnik. Buntuje się przeciwko konwencjonalnym normom społecznym i powszechnie akceptowanym zasadom moralnym. Próbuje zgłębiać filozofię egzystencji oraz dotrzeć do istoty bytu. Bywa dumny i pełen pogardy dla świata, ale jednocześnie melancholijny, z rozdartą duszą i sprzecznymi emocjami.

Polecenie 1

1) Aby zrozumieć poruszane w tym materiale zagadnienia, odszukaj w wybranym źródle wyjaśnienia pojęcia *bajronizm* i zapisz krótką definicję.

2) Opracuj materiały na temat jednego z wybranych współczesnych indywidualistów, buntowników, samotników, *outsiderów*.

3) Przeczytaj powieść poetycką Adama Mickiewicza *Konrad Wallenrod*.

W kręgu ważnych pojęć

Definicja: powieść poetycka

dłuższy utwór wierszowany (pisany początkowo trzynasto-, a następnie jedenastozgłoskowcem), łączący elementy epickie z lirycznymi; jego dygresyjna, fragmentaryczna i zagadkowa fabuła zawiera dramatyczne momenty; za prekursora gatunku uznaje się *Waltera Scotta*, autora m.in. utworu o podtytule „poemat”: *Pani jeziora* (1810); w romantyzmie ogromną popularnością cieszyły się powieści poetyckie *George’a Byrona*, który w latach 1813–1814 napisał cztery utwory tego rodzaju: *Narieczona z Abydos*, *Korsarz*, *Giaur* i *Lara*; pierwsza polska powieść poetycka wg badaczy to *Maria Antoniego Malczewskiego*; charakterystyczne dla rodzimych autorów było silne akcentowanie w utworach kolorytu lokalnego danego regionu, który najczęściej wymieniano w podtytule; obecne są nawiązania narratora do folkloru, fragmenty stylizowane na dawne podania przywoływane przez ludowego śpiewaka, którego postać była często kluczowa (np. *Konrad Wallenrod* – Halban); pierwszoplanowe znaczenie ma kreacja bohatera ukazanego jako jednostka zbuntowana, skłócona ze światem, która

sprzeciwia się ustalonym normom moralnym, nie zważa na kolejne przeszkody i z determinacją dąży do osiągnięcia celu, dopuszczając się nawet zbrodni; powikłane losy skłaniają go do wyboru drogi życiowej wygnańca, pustelnika, mnicha

Definicja: wallenrodizm

postawa reprezentowana przez Konrada Wallenroda – tytułowego bohatera powieści poetyckiej Adama Mickiewicza; młody Litwin Walter-Alf inspirowany przez ludowego barda Halbana, przybiera maskę prawowiernego rycerza i zdobywa zaufanie wrogów – zakonu krzyżackiego; po osiągnięciu najwyższego stanowiska, celowo w czasie nieudolnie prowadzonej wyprawy wojennej doprowadza do klęski; bohater wybiera sprzeczną z etosem zasadę walki podstępnej; to zemsta za napaść na jego ojczyznę; widoczny jest tu romantyczny kult średniowiecza; można powiedzieć, że Mickiewicz, na podstawie własnego konspiracyjnego doświadczenia, stworzył plan walki w warunkach niewoli; w związku z tym rosyjski senator Nowosilcow, inicjator procesu filomatów sprzeciwiał się wydaniu utworu, a cenzura usunęła słowa Halbana: „Tyś niewolnik, jedyna broń niewolników podstępny” (pieśń IV, w. 343); tematyka i przesłanie poematu były wielokrotnie przedmiotem dyskusji i sporów. Z jednej strony był to dla większości Polaków utwór zachęcający do walki o niepodległość i podkreślający rolę jednostki w tej walce; z drugiej strony wielu krytyków uznało, że jest to utwór zalecający dwuznaczne moralnie postępowanie, w myśl zasady „cel uświęca środki”

Polecenie 2

Wypisz z podanych definicji pojęcia, których znaczenia nie rozumiesz, i przygotuj ich alfabetyczny spis. Zapoznaj się z wyjaśnieniami tych terminów.

Konrad Wallenrod

Pracując z tekstem utworu, poszukaj w nim fragmentów, które pozwolą ci zrealizować poniższe zadania.

Ćwiczenie 1

Wymień pięć cech, które najlepiej opisują Konrada Wallenroda. Do każdej cechy podaj odpowiedni fragment tekstu.

Ćwiczenie 2

Przedstaw tło historyczne *Konrada Wallenroda*. Zwróć uwagę na skomplikowane relacje polsko-krzyżackie.

Ćwiczenie 3

Omów relacje uczuciowe łączące Konrada Wallenroda i Aldonę.

Ćwiczenie 4

Scharakteryzuj dylematy wewnętrzne Aldony.

Polecenie 3

Przedstaw trzy argumenty potwierdzające tezę zawartą w zacytowanym zdaniu: „Tragizm Konrada Wallenroda to dylemat wyboru między średniowiecznym etosem rycerskim a etyką maski, a konieczność ukrywania się pod maską, staje się powodem jego duchowej udręki”.

Stefan Chwin

Wstęp

Machiavelli rozgrzeszał z dwuznacznych moralnie decyzji księcia, którego okoliczności zmusiły do zdrady, kłamstwa i podstępu. Mickiewicz nie tworzy bohatera przyjmującego taką perspektywę. Problematykę poematu skupia wokół zagadnienia niemożności pełnej asymilacji makiawelizmu przez osobowość uformowaną w duchowej atmosferze kultury rycerskiej. Wallenrod to rycerz chrześcijański zmuszony do wyboru metod walki niezgodnych z etosem rycerskim. Przeżywany przezeń konflikt norm moralnych ma charakter doświadczenia tragicznego i współtworzy bardziej złożoną sytuację duchową bohatera, w której tragizm przejawia się także i na innych płaszczyznach. Decyzja o przedsięwzięciu tajnej misji pociąga za sobą doświadczenie tragiczności w sferze życia prywatnego. Aby ocalić ojczyznę, Wallenrod musi zniszczyć własne szczęście, musi też zniszczyć szczęście kobiety, którą kocha [...]; [...] musi popełnić czyny w jego odczuciu niemoralne [...], musi wybrać sposób walki, który splami jego honor rycerski: musi dopuścić się kłamstwa i zbrodni. Wybiera sposób działania nie mieszczący się w granicach chrześcijańskiego etosu rycerskiego – niczym zamaskowany skrytobójca zadaje wrogowi „cios w plecy”. [...] Wallenrod staje przed koniecznością zabijania z ukrycia, działa z „zasłoniętą” twarzą – co jest dla niego tym bardziej bolesne, że – jak się dowiadujemy – swój prestiż zdobył przecież walcząc otwarcie w turniejach na dworach

Europy. Konrad musi też swoje prawdziwe oblicze ukrywać zarówno przed wrogiem, jak i przed własnymi rodakami; o jego misji wiedzą właściwie jedynie trzy osoby: Aldona, Kiejstut i Halban, naród litewski żywi z pewnością nienawiść do swego faktycznego obrońcy, widzi w nim bowiem tylko wielkiego mistrza, swego śmiertelnego wroga [...].

Źródło: Stefan Chwin, *Wstęp*, [w:] Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod. Powieść historyczna z dziejów litewskich i pruskich*, Wrocław-Kraków 1998.

Ćwiczenie 5

Zinterpretuj stwierdzenia badacza Stefana Chwina: „W swoim poemacie Mickiewicz zobrazował kolizję między pragmatycznym nakazem podstępów a niezwykle silnie przeżywanym imperatywem jawności, który wciąż popycha bohatera do zrzucenia »maski«”.

Ćwiczenie 6

Czy tragizm „porwanego za młodu” Konrada, jego uczucie bycia obcym i związany z tym tzw. uraz oddzielenia, mógł być głównym powodem jego pragnienia zemsty? Odpowiedz na pytanie i uzasadnij swoje zdanie.

((Stefan Chwin

Wstęp (II)

[Wallenrod] zanurza się w zapachu roślin ojczystych, „dziecinnieje”, staje się na powrót dzieckiem, powraca do swojej tożsamości prawdziwej. Nie jest to tylko proste przypomnienie miejsc, w których niegdyś żył. Dla Mickiewicza określenie „chmiel litewski” nie oznacza tylko rośliny rosnącej na terenie Litwy, litewskość nie jest tylko prostą kategorią geograficzną. Oznacza „ ducha miejsca ” – spełnia się

tak w ludziach, jak i w naturze [...]. Dlatego zetknięcie się z ojczystą roślinnością ożywia ukrytą tożsamość narodową w tym, kto został od ojczyzny oderwany. Jest to kontakt mistyczny i ekstatyczny [...]. Wallenrod obcuje z ojczyzną idealną, estetycznie uformowaną w pieśniach. Obcuje z obrazem Litwy w szczególny sposób jednostronnym: z wizją szczęśliwej przeszłości narodu, szczęśliwej przyszłości oraz wizją udręczonych zniewolonych.

Źródło: Stefan Chwin, *Wstęp*, [w:] Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod. Powieść historyczna z dziejów litewskich i pruskich*, Wrocław-Kraków 1998.

Ćwiczenie 7

Scharakteryzuj emocje Konrada Wallenroda podczas wspólnych potajemnych wypraw z Halbanem nad brzegi Niemna. Wypowiedź potwierdź cytatami z utworu. Wykorzystaj również uwagi Stefana Chwina.

Ćwiczenie 8

Wyjaśnij, dlaczego Konrad Wallenrod ma poczucie skazania na wielkość, powołania do moralnej wielkości.

Ćwiczenie 9

Omów różnicę między indywidualizmem Wallenroda a indywidualizmem bajronowskim. Możesz korzystać z dostępnych źródeł.

Pieśń Wajdeloty

((Adam Mickiewicz

Konrad Wallenrod. Powieść historyczna z dziejów litewskich i pruskich

O wieści gminna! Ty arko przymierza
Między dawnymi i młodszymi laty:
W tobie lud składa broń swego rycerza,
Swych myśli przędzę i swych uczuć kwiaty!
Arko! tyś żadnym niezłamana ciosem,

Póki cię własny twój lud nie znieważy;
O pieśni gminna, ty stoisz na straży
Narodowego pamiątek kościoła,
Z archanielskimi skrzydłami i głosem —
Ty czasem dzierzysz i broń archanioła...

Płomień rozgryzie malowane dzieje,
Skarby mieczowi spustoszą złodzieje,
Pieśń ujdzie cało! Tłum ludzi obiega;
A jeśli podłe dusze nie umieją
Karmić ją żalem i poić nadzieją,

Ucieka w góry, do gruzów przylega
I stamtąd dawne opowiada czasy...

[...]

Słuchałem piosnek. Nieraz kmieć stuletni,
Trącając kości żelazem oraczem,
Stanął i zagrał na wierzbowej fletni

Pacierz umarłych; lub rymownym płaczem
Was głosił, wielcy ojcowie — bezdziejni...
Echa mu wtórzą. Ja słuchałem z dala.

Tym mocniej widok i piosnka rozżala,
Żem był jedynym widzem i słuchaczem.

[...]

Tak na dźwięk pieśni, kości spod mej stopy
W olbrzymie kształty zbiegły się i zrosły.
Z gruzów powstają kolumny i stropy,

Jeziora puste brzmią licznymi wiosły
I widać zamków otwarte podwoje,
Korony książąt, wojowników zbroje,
Śpiewają wieszczę, tańczy dziewic grono...
Marzyłem cudnie — srodze mię zbudzono!

Źródło: Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod. Powieść historyczna z dziejów litewskich i pruskich*, [w:] tegoż, *Wiersze i powieści poetyckie*, Warszawa 1998.

Ćwiczenie 10

Wyjaśnij relacje, jakie łączą Wallenroda z Halbanem – wychowawcą i strażnikiem narodowej tradycji.

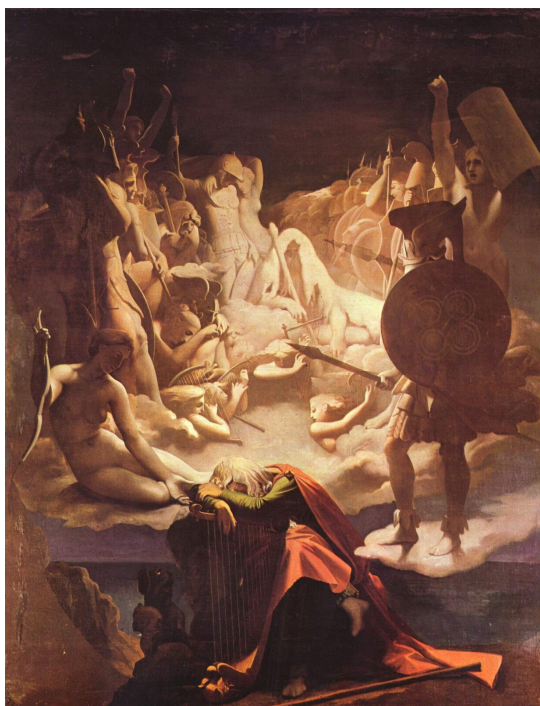
Ćwiczenie 11

Omów sens *Pieśni Wajdeloty*. Wyjaśnij aluzję biblijną, w której pieśń gminna jest porównana do Arki Przymierza.

Polecenie 4

Uzasadnij przekonanie o tym, że pieśń ujdzie cało. Możesz odwołać się do znanych ci przykładów dzieł literackich, również ilustrujących słowa wajdeloty.

Romantyczny kult średniowiecza

Sen Osjana

Źródło: Jean Auguste Ingres, 1813, domena publiczna.

Osjanizm

W drugiej połowie XVIII wieku twórcy poszukujący nowych inspiracji ulegli wpływom popularnego wówczas gotyku i zwrócili uwagę na kulturę ludów Północy, których istnienie potwierdzają przekazy źródłowe pochodzące już z wczesnego średniowiecza. Państwa, które uniknęły konsekwencji ekspansji Cesarstwa Rzymskiego i dzięki temu zachowały własną tradycję, zwyczaje i religię, były dla kultury europejskiej, ukształtowanej pod wpływem antycznej Grecji Rzymu,

zjawiskiem niezwykle egzotycznym. Za taką krainę uważano Szkocję. W roku 1760 poeta szkocki James Macpherson [czyt. dżejms makferson] ogłosił odkrycie starodawnych pieśni celtyckich szkockich górali, opiewających m.in. ich walkę z Rzymianami w górskich wąwozach w III wieku n.e. Te utwory, będące w rzeczywistości apokryfami autorstwa Macphersona, zostały wydane jako *Pieśni Osjana*. Ze względu na ludową stylizację, egzotykę górskiego krajobrazu, podkreślanie narodowej odrębności i dumy oraz ideały niepodległościowe stały się popularną lekturą w Europie. W Polsce osjanizm kojarzono z ludowością, z kultem egzotycznego krajobrazu górskiego i ruin. Macpherson stworzył model poety – ludowego barda, który pełni funkcję strażnika mowy ojczystej i narodowej pamięci. Jest zarazem wieszczem agitatore, wzywającym naród do walki o niepodległość.

Na podstawie: Mieczysław Inglot, *Romantyzm. Słownik literatury polskiej*, Gdańsk 2007, s. 159-160.

Walterskotyzm

Wydanie *Pieśni Osjana* (1760) przyczyniło się w Europie do wzrostu zainteresowania Szkocją. Kolejnym impulsem stała się twórczość Waltera Scotta (1771-1832). Scott, urodzony w pobliżu Edynburga, kształcił się w stolicy Szkocji i niemal całą twórczość poświęcił ojczyźnie. Pisał o niej w powieściach poetyckich (był twórcą tego gatunku) m.in. w *Pani jeziora*. Pojawienie się Byrona uświadomiło mu niedostatki poetyckiego warsztatu, dlatego porzucił ten gatunek i zaczął pisać powieści historyczne. Nowatorskim zabiegiem pisarza była kreacja bohatera, postaci fikcyjnej, obserwatora i uczestnika historycznych wydarzeń ukazanych jako tło wydarzeń fabularnych. Innym elementem, który wprowadził Scott, był koloryt lokalny, czyli ukazanie realiów czasu i miejsca akcji powieści. Pierwsza z nich, *Waverley* (1814) [czyt. łejweli] przyniosła mu sławę.

Na podstawie: Mieczysław Inglot, *Romantyzm. Słownik literatury polskiej*, Gdańsk 2007, s. 254-255.

Gotycyzm

Bezpośrednim sygnałem tego zjawiska było pojawienie się powieści Horace'a Walpole'a [czyt. horasa łolpola] *Zamczysko w Otranto* (1764) noszącej podtytuł *Powieść gotycka*. Ta powieść o zawilej intrydze, pełna niezwykle zjaw, mówiących portretów, tajemniczych ożywających posągów, gdzie ważną rolę w rozwoju akcji odgrywały przepowiednie zawarte przykładowo w rodowej klątwie – była wyrazem

reakcji na oświeceniowy racjonalizm. Bohater powieści – książę Manfred – to uosobienie „gotyckiego łotra”, szalonego tyrana i okrutnika. Powieści gotyckie tworzyli ponadto Anna Radcliff (*Tajemnice zamku Udolfo*, 1794) oraz Matthew Lewis [czyt. matju luis] (*Mnich*, 1796). Przykładem polskiej powieści gotyckiej jest m.in. *Zamek kaniowski* Seweryna Goszczyńskiego. Z pojęciem gotycyzmu łączy się fascynacja romantycznym krajobrazem Północy: lodowate wichry, mgła pokrywająca duże przestrzenie natury, zachmurzone szare niebo, zimne morza i ich dzikie wybrzeża. Charakteryzuje go tajemniczość, cudowność, elementy grozy, sentymentalnej melancholii i kategorii wzniosłości.

Na podstawie: Mieczysław Inglot, *Romantyzm. Słownik literatury polskiej*, Gdańsk 2007, s. 66-76.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 5

Zastanów się i odpowiedz, czy dostrzegasz elementy któregoś z wymienionych powyżej nurtów we współczesnej kulturze? Weź pod uwagę utwory muzyczne, filmy, modę lub sztuki plastyczne.

Ćwiczenie 12

Omów, w czym przejawiał się romantyczny kult średniowiecza.

Średniowieczne miasto nad rzeką - kopia z 1830 roku autorstwa Karla Eduarda Biermanna

Źródło: Karl Friedrich Schinkel, 1813, domena publiczna.

Polecenie 6

Zinterpretuj zamieszczony powyżej obraz Karla Friedricha Schinkela [czyt. fridriśa szinkela] *Średniowieczne miasto nad rzeką*.

Giaur

((George Byron

Giaur

Podobnie dusza zła kona w cierpieniach
Lub żyje jako skorpion w płomieniach.
Bo kiedy ludzi zwiąże pamięć zbrodni,
Świata niezdatni, a nieba niegodni,
Rozpacz nad nimi, pod nimi noc gruba,
Wkoło płomienie – a w pośrodku zguba.

[...]

Lepiej jest płynąć, choć się niebo chmurzy,
Niż morskiej nigdy już nie dostać burzy.

I gdy żywioły zakończyły wojnę,
Być wyrzuconym na brzegi spokojne.

W pustą zatokę i bez towarzyszy.
Późnego zgonu czekać w wiecznej ciszy;
Lepiej raz przepaść w zaburzone fale,
Niżli żyć gnijąc po trochu na skale.

[...]

Prawda, że miałem drapieżność jastrzębia,
Żem latał niszcząc i lejąc krwi strugi,
Alem się uczył kochać od gołębia,
Umrę nie znając, co kochać raz drugi.
Dobrze by było nieraz ludzi dumnych
Uczyć przykładem ptaków bezrozumnych!
Słowik, co w gajach nuci wiosny porą,
Łabędź, co zdobi piękne jezioro,
Małżonkę sobie jedną tylko biorą.
Niechaj trzpiot z licznych miłostek się chwali,
Niech tych wyśmiewa, co w miłości stali,
Niech sobie cacek szuka coraz innych,
Ja mu nie zajrzę tych uciech dziecinnych.
Lecz u mnie człowiek lekki i przewrotny
Mniej wart niżeli ów łabędź samotny,
Stokroć mniej niżli nieszczęсна dziewczyna,
Którą uwiódłszy zdrajca – zapomina.
Nie, ta na sercu mym niech ciąży wina!
Leilo! byłaś myśli moich treścią,
Moją rozkoszą i moją boleścią,
Tyś była cnotą, ty zbrodniami memi,
Nadzieją w niebie i wszystkim na ziemi!
Tak piękna jak ty nie była stworzona,

A jeśli gdzie, już nie dla mnie ona.
Nie chciałbym widzieć na ziemi i w niebie
Podobnej tobie, chyba samą ciebie.
Życia mojego okropne wypadki,
Łoże śmiertelne przyzywam na świadki,
Że ciebie dotąd kocham, jak kochałem.
Ty jesteś lubym serca mego szalem.

Źródło: George Byron, *Giaur*, tłum. Adam Mickiewicz, Kraków 1984.

Ćwiczenie 13

Zinterpretuj postawy życiowe, których obraz zawarty jest w przywołanych fragmentach *Giaura*.

Zadaniowo

Polecenie 7

Zastanów się, czy we współczesnym świecie literatury i kultury odnajdziesz indywidualistów i samotników przypominających postawą Konrada Wallenroda lub Giaura. Opisz dwóch wybranych bohaterów.

Polecenie 8

Zinterpretuj obraz wybrany przez siebie z proponowanych poniżej. Pamiętaj o specyfice romantycznej natury (przyrody) i bohatera-indywidualisty.

Poranek

Źródło: Caspar David Friedrich, 1821, domena publiczna.

Dwaj mężczyźni obserwujący księżyc

Źródło: Caspar David Friedrich, 1819, domena publiczna.

Walka Giaura z Hassanem

Źródło: Eugène Delacroix, 1826, domena publiczna.

Lord Byron w stroju albańskim

Źródło: Thomas Phillips, 1835, domena publiczna.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.